

ავთანდილ ნიკოლეიშვილი

**მემედ აბაშიძე – ქრისტიან და მაკჰაღიან
ქართველთა ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი
ერთობისთვის მებრძოლი მამულიშვილი**

მემედ-ბეგ აბაშიძე (1873-1937 წწ.) იმ ქართველ მამულიშვილთა ერთ-ერთი თვალსაჩინო წარმომადგენელია, რომელთაც უდიდესი როლი შეასრულეს ქართველი ხალხის ცნობიერებაში ისტორიულ ავტორიტეტად შედეგად დარღვეული ეროვნული ერთობის აღსადგენად. მისი მამულიშვილური ღვაწლის ამგვარი შეფასებისათვის მყარ საფუძველს ქმნის ის ფაქტი, რომ ხანგრძლივი დროის განმავლობაში დედასამშობლოს მოწყვეტილ ქართველ მუსლიმანთა კვლავაც ქართული სახელმწიფოს სისხლხორცეულ ნაწილად ქცევისათვის მან ძალზე ბევრი რამ გააკეთა როგორც თავისი აქტიური პუბლიცისტურ-ჟურნალისტური და პოლიტიკურ-საზოგადოებრივი მოღვაწეობით, ისე პრაქტიკული საქმიანობითაც.

არ გადავაჭარბებთ, თუ ვიტყვით, რომ ქართული სახელმწიფოს ღვიძლ და განუყოფელ ნაწილად “სამუსლიმანო საქართველოს” დამკვიდრების საქმეში მემედ აბაშიძის ნაპროვული ღვაწლი იმდენად დიდია და ყველასგან გამორჩეულია, რომ ამ მხრივ მას ფაქტობრივად ვერაფერს შეედრება. საკუთარი დამსახურება ზემოთ აღნიშნული მიმართულებით 1921 წელს გამოქვეყნებულ ერთ-ერთ წერილში თავად მან შემდეგნაირად შეაფასა: “ჩვენ დავისახეთ მიზნად ისტორიული საქართველოს ძმობისა და საზღვრების აღდგენა და კიდევაც შევძელით, ოთხას ოცი წლის განმავლობაში მშობლიურ მიმართულებას ამცდარ ისტორიისათვის მიგვეცა ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი მსვლელობა. ამას ჩვენ ვისიმეს დავალებით კი არა, არამედ ჩვენი წინანდელი თაობის მიერ ჩვენდა სამკვიდროდ შექმნილი და გადმოცემული ეროვნული მეტყველება გვიკარნახებდა, და რისთვისაც სინდისიერად ვმსახურებდით” (მემედ აბაშიძე, თხზულებანი, გამოსცა გურამ შარაძემ, თბ., 1998 წ. გვ. 115-116).

სამწუხაროდ, მაკჰაღიან და ქრისტიან ქართველთა ეროვნული ერთობის მისაღწევად და დედასამშობლოსთან საუკუნეების განმავლობაში მისგან მოწყვეტილი და გაუცხოებული “სამუსლიმანო საქართველოს” მარადიულად დასაკავშირებლად გაწეული ეს დიდი ღვაწლი მემედ აბაშიძეს კომუნისტებმა იმით დაუფასეს, რომ, რუსეთის მიერ ჩვენი ქვეყნის ხელმეორედ დაპყრობის შემდეგ, იგი ჯერ პოლიტიკურ-სახელმწიფოებრივი მოღვაწეობის დიდ ასპარეზს ჩამოაშორეს, 1937 წელს კი დაიჭირეს და წამებით გამოასალმეს სიცოცხლეს.

მიუხედავად იმ გაუმდებელი ღვენა-მევიწროებისა, რასაც მემედ აბაშიძე მთელი ცხოვრების განმავლობაში განიცდიდა როგორც შინაური მტრებისაგან, ისე რუსი და თურქი ოკუპანტებისაგან, მას უკან მიინც

არასოდეს დაუხევია და კარიერისტული მიზნების მისაღწევად თავისი მამულიშვილური იდეალებისათვის არასოდეს უღალატია. საკუთარი ეროვნული პრინციპებისადმი მ. აბაშიძის ამგვარი ერთგულების დასტურად აქ თუნდაც იმ შეფასების გახსენებაც იქნება საკმარისი, რომელიც მან საბჭოთა ხელისუფლების პერიოდში მისი ცილისმწამებელი ოპონენტების მიერ მის წინააღმდეგ განახლებული ძალით წამოწყებულ ბრძოლას მისცა: “მართალია, — წერდა იგი 1921 წელს დაწერილ ერთ-ერთ წერილში, — თავისუფლების ხანაში ყველას აქვს თავისუფალი ნაზარდობის და ჯირითობის ნება, მაგრამ იმის ნებას კი არვის მივცემ, რომ გულზე ფეხი დამაბჯინოს და შემითითხნოს ის სიყვარული მამულისადმი, რომელიც მაფრთოვანებდა ბავშვობიდან, რომელმაც აღმზარდა, დამავაჟკაცა და თავდავიწყებამდე მიმიყვანა. მე მთელი გული და მთელი მეჭლისის გულიც სამშობლოს სამსხვერპლოზე დავწვი და მიხარის ერთი, რომ მიზანი მიღწეულია: სამუსლიმანოს საქართველოს ავტონომია და დედა სახელმწიფო საქართველოსთან მარადიული შესისხლხორცება” (მ. აბაშიძე, მითითებული წიგნი, გვ. 119).

* * *

უპირველესი პრინციპი, რომელიც თავიდანვე იქცა მემედ აბაშიძის პოლიტიკურ-სახელმწიფოებრივი და პუბლიცისტურ-ლიტერატურული მოღვაწეობისთვის უმთავრესი მიმართულების მიმკემ მოვლენად, ჩვენი ქვეყნის ტერიტორიული მთლიანობისა და დამოუკიდებლობისთვის უკომპრომისო ბრძოლა იყო. ნათლად და მკაფიოდ გამოკვეთილი თავისი ეროვნული მრწამსით მ. აბაშიძე ამ შემთხვევაში იმ დიდი ტრადიციების ღირსეულ მემკვიდრედ გვევლინება, რომელთაც მისი წინამორბედი ქართველი მამულიშვილები, პირველ ყოვლისა კი ილია ჭავჭავაძე, ამკვიდრებდნენ თავიანთი აქტიური მოღვაწეობის შედეგად.

მ. აბაშიძის ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი თვალთახედვისადმი ინტერესს არსებითად განსაზღვრავს ის ფაქტი, რომ იგი მთელი ოთხი საუკუნის განმავლობაში დედასამშობლოს მოწყვეტილი “ოსმალის საქართველოს” წიაღიდან ამოზრდილი პირველი დიდი მოღვაწეა. მიუხედავად იმისა, რომ მისი ეროვნული იდეალი საქართველოს სახელმწიფოებრივი მთლიანობისა და დამოუკიდებლობისთვის აქტიური ბრძოლა იყო, მ. აბაშიძის საზოგადოებრივ და შემოქმედებით მოღვაწეობას ამ გარემოებად მკაფიოდ გამოკვეთილი მიმართულებაც მისცა — დამოუკიდებლობააღდგენილ ჩვენ ქვეყანაში ე. წ. “სამუსლიმანო საქართველოს” ადგლის განსაზღვრა და სარწმუნოებრივად განცალკევებულ ქართველებს შორის მყარი ეროვნული ერთობის დამკვიდრება.

ზემოთ აღნიშნული მიმართულებით მ. აბაშიძის უდიდეს პიროვნულ დამსახურებას ამ შემთხვევაში არა მარტო ის ფაქტი განსაზღვრავს არსებითად, რომ მან თეორიულად სრულიად სწორად და რეალისტურად გაიაზრა დედასამშობლოსა და “სამუსლიმანო საქართველოს” ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი მთლიანობის განმაპირობებელი უმთავრესი პრინციპები, არამედ თავისი პრაქტიკული მოღვაწეობითაც შეასრულა მეტად

მნიშვნელოვანი როლი ამ მიზნის რეალურად განხორციელების საქმეში. როგორც ზემოთ უკვე ითქვა, მ. აბაშიძის უპირველეს ეროვნულ იდეალს “სამუსლიმანო და საქრისტიანო საქართველოს პოლიტიკური მთლიანობის უზრუნველყოფა” წარმოადგენდა. უმთავრესი ბარიერი, რომელიც საუკუნეთა განმავლობაში დედასამშობლოს მოწყვეტილ და სხვა სახელმწიფოებრივ სივრცეში მოქცეულ ქართველებსა და მათ ქრისტიან მოძმეებს ერთმანეთთან დაშლავშირებელ გზაზე ეღობებოდათ წინ, მათი რელიგიური რწმენის განსხვავებულობა იყო. მართალია, მ. აბაშიძეს კარგად ჰქონდა გაცნობიერებული ქრისტიანული სარწმუნოების განსაკუთრებული როლი ქართველი ხალხის ისტორიაში, მაგრამ, მისი ღრმა რწმენით, არც იმ ადამიანების ქართველობაში უნდა შეგვეტანა ეჭვი, რომლებიც სხვადასხვა ისტორიულ გარემოებათა გამო მუსულმანები იყვნენ.

სამწუხაროდ, ჩვენი ერის სარწმუნოებრივი მთლიანობის რღვევის ამ პროცესმა XVI-XVII საკუნეებში იმდენად დიდი მასშტაბები შეიძინა, რომ თურქეთის მიერ დაპყრობილი სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს მკვიდრთა უდიდესი ნაწილი მართლმადიდებლურ ქრისტიანობას მოსწყდა და სხვა რელიგიურ აღმსარებლობათა, პირველ ყოვლისა კი მაჰმადიანობის, მიმდევარი გახდა. “სამუსლიმანო საქართველოს” ქართველთა შთამომავლობაში ეს რელიგია საუკუნეთა განმავლობაში იმდენად ფართოდ გავრცელდა, რომ დღეს საქართველოშიცა და მის ფარგლებს გარეთაც ამ აღმსარებლობის მიმდევარი მილიონობით ქართველი ცხოვრობს.

მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენის შემდეგ ჩვენი ქვეყნის მუსლიმანურ მოსახლეობაში ნებაყოფლობით მიმდინარეობს წინაპართა რელიგიური რწმენის აღდგენის პროცესი, ქართული სახელმწიფოს მშენებლობაში ის ქართველებიც აქტიურად არიან ჩართულნი, რომლებიც კვლავაც რჩებიან ისტორიული ავბედობის შედეგად მათი წინაპრების მიერ მიღებული მაჰმადიანური სარწმუნოების ერთგულნი. აქედან გამომდინარე, დღევანდელ ქართულ რეალობაზე დაყრდნობით, ყოველგვარი გადაჭარბების გარეშე შეიძლება თქმა იმისა, რომ მ. აბაშიძის მიერ ეროვნულ იდეალად დასახული ეროვნული ერთობა ქრისტიანი და მაჰმადიანი ქართველებისა უკვე რეალურად არის მიღწეული.

როგორც ჩვენთვის ხელმისაწვდომ მონაცემებზე დაყრდნობით შეიძლება ითქვას, მსოფლიოში დღესდღეობით მცხოვრებ ეთნიკურ ქართველთაგან მართლმადიდებელ ქრისტიანებზე არანაკლები ოდენობის (თუ მეტიც არა) მუსლიმანი ქართველი ცხოვრობს. მათი უმეტესობა თურქეთის მკვიდრია. სამწუხაროდ, ამგვარი სიმრავლის მიუხედავად, საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენამდე, მაჰმადიანური რწმენის მიმდევარ ქართველთა შორის, რომ იტყვიან, სანთლით საქებარი იყო ისეთი ქართველი, რომელიც თავისი ცხოვრებისა და მოღვაწეობის უმთავრეს მიზნად დიდ ქართულ საქმეთა კეთებასა და თავისი ისტორიული სამშობლოს სამსახურში ღვომას დაისახავდა.

რასაკვირველია, ყოველივე ზემოთქმული ისე არამც და არამც არ

უნდა გავიგოთ, თითქოს მაჰმადიან ქართველობაში ნიჭიერებით გამორჩეული პიროვნებანი არ გვხვდებოდნენ. სამწუხაროდ, ისტორიულ ავბედობათა შედეგად მშობლიურ ფესვებსა და გარემოს მოწყვეტილმა ამ ადამიანებმა თავიანთი ინტელექტუალური შესაძლებლობანი სხვა ქვეყნების სამსახურს მოახმარეს.

იმის გამო, რომ „სამუსლიმანო საქართველოს“ ნაწილის დედასამშობლოსთან დაბრუნების შემდეგ ამ რეგიონის მოსახლეობის შერწყმა-შეისხლხორცების პროცესი ქართულ ინტელექტუალურ და საგანმანათლებლო სამყაროსთან საკმაოდ ნელი ტემპით მიმდინარეობდა, მათი ცნობიერების არსებითი გარდაქმნა ზემოთ აღნიშნული მიმართულებით, ფაქტობრივად, მხოლოდ მეოცე საუკუნეში ხდება. მიუხედავად იმისა, რომ უდიდესი ისტორიული მნიშვნელობის მქონე ამ პროცესის წარმართვის საქმეში იმ პერიოდის მთელი ჩვენი ინტელექტუალური ელიტა იყო აქტიურად ჩართული, ამ გარდატეხის უპირველეს და უმთავრეს შემოქმედად მაინც მემედ აბაშიძე იქცა, — ქრონოლოგიური თვალსაზრისითაც და თავისი პოლიტიკურ-სახელმწიფოებრივი და ლიტერატურულ-პუბლიცისტური მოღვაწეობის მასშტაბებითაც მკაფიოდ გამორჩეული პირველი მუსლიმანი ქართველი მაიულიშვილი მთელი „სამაჰმადიანო საქართველოდან“.

ყოველივე ზემოთქმულის გათვალისწინებით, მემედ აბაშიძის ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი მრწამსის განმსაზღვრელი უმთავრესი პრინციპების შესწავლას არა მარტო ისტორიული თვალსაზრისით უნდა მივუქციოთ განსაკუთრებული ყურადღება, არამედ თანამედროვეობის არსში გასარკვევადაც და სამომავლო განვითარების სწორი ორიენტირების დასადგენადაც.

მ. აბაშიძის ეროვნულ მოძღვრებაში, ზემოთ აღნიშნული თვალსაზრისით, ყველაზე მეტად ფასეული და მნიშვნელოვანი იმ ფაქტორების აქტიური ძიებაა, რომელნიც სარწმუნოებრივად ერთმანეთისაგან გამიჯნული ქართველებისათვის ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი ერთობის აღდგენის საფუძვლად უნდა ქცეულიყვნენ.

ამ ფაქტორთაგან მ. აბაშიძე, უწინარეს ყოვლისა, ჩვენს ენობრივ ერთობას გამოყოფს და თავის ამ მოსაზრებას ერთ-ერთ წერილში ამგვარი განზოგადებული ფორმით გამოთქვამს: „როდესაც ესა თუ ის ერი დაკარგავს მშობლიურ ენას, შემდეგ დაურჩება განა მას რაიმე ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი სახე? რასაკვირველია, არა“ (მ. აბაშიძე, მითითებული წიგნი, გვ. 137).

ზემოთ აღნიშნულ მოსაზრებაზე დაყრდნობით, „საქრისტიანო და სამუსლიმანო საქართველოს“ გამოლიანების პერსპექტივას 1919 წელს გამოქვეყნებულ ერთ-ერთ წერილში მ. აბაშიძემ ასეთი შეფასება მისცა: „სიტყვა „საქართველოს“ განმარტება არ ესაჭიროება. როცა „საქართველო“ ითქმის, მაშინ, უპირველეს ყოვლისა, ამ სახელწოდების ერთი მოლაპარაკე ერის მიწა-წყალი, სამშობლო თვალ-წინ წარმოგვიდგება, რასაც საქართველო და საქართველოს ერთი მოლაპარაკე ერი — ქართველი ეწოდება.

და ამიტომაც არის, რომ სამუსლიმანო და საქრისტიანო საქართველოს პოლიტიკური მთლიანობისთვის ვმუშაობთ“ (მ. აბაშიძე, მითითებული წიგნი, გვ. 152).

როგორც დამოწმებული ფრაგმენტითაც თვალნათლივ ჩანს, ქრისტიანი და მუსლიმანი ქართველების ეროვნულად გამაერთიანებელ უმთავრეს ძალად მ. აბაშიძეს მათი ენობრივი ერთობა მიაჩნდა. მიუხედავად იმისა, რომ ისტორიული ავბედობის გამო ისინი საუკუნეების განმავლობაში იყვნენ ერთმანეთისაგან გათიშულნი, ზემოთ ხაზგასმული ენობრივი ერთობა ყოველგვარი დაეჭვების გარეშე ადასტურებდა ქრისტიანი და მუსლიმანი ქართველების ეროვნულ მთლიანობასა და განუყოფელობას.

მ. აბაშიძისავე განმარტებით, მის მიერ იდეალად დასახული მიზნის „ძირითადი აზრი, იდეია ორი მუხლისაგან შედგებოდა: პირველი ძირითადი აზრი იყო საქართველოს მთლიანობა და მეორე — სამუსლიმანო საქართველოს ავტონომია“ (მ. აბაშიძე, მითითებული წიგნი, გვ. 163).

იმის გათვალისწინებით, რომ დედასამშობლოსაგან ოთხსაუკუნოვანი განშორების მიუხედავად, „სამუსლიმანო საქართველოს“ ქართული მოსახლეობის უდიდესი ნაწილი კვლავაც მშობლიური ენობრივი სამყაროს წიაღში ცხოვრობდა, მ. აბაშიძე ღრმად და დაუქვევლად იყო დარწმუნებული იმაში, რომ მის მიერ იდეალად დასახული ზემოთ აღნიშნული ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი ერთობის აღდგენა სულაც არ წარმოადგენდა უტოპიური ოცნების საგანს.

თუმცა, მ. აბაშიძის მტკიცებით, სხვადასხვა სახელმწიფოებრივ და ყოფით-სარწმუნოებრივ სივრცეში ხანგრძლივად ცხოვრებამ ქრისტიანი და მუსულმანი ქართველები, მათი ეროვნული ერთობის მიუხედავად, იმდენადც დააშორა ერთმანეთს, რომ „სამუსლიმანო საქართველო“ ქართული სახელმწიფოს შემადგენლობაში მხოლოდ და მხოლოდ ფართო ავტონომიის სტატუსით უნდა შესულიყო. ეროვნულ იდეალად დასახული ამ მიზნის მისაღწევად მ. აბაშიძე არა მარტო თავისი პუბლიცისტიკით იბრძოდა აქტიურად, არამედ პრაქტიკულადაც კერძოდ, ამ თვალსაზრისით მან მეტად მნიშვნელოვანი მუშაობა გასწია მისივე ინიციატივით შექმნილი „ქართველ მუსლიმანთა კომიტეტისა“ და „სამუსლიმანო საქართველოს განმათავისუფლებელი კომიტეტის“ თავმჯდომარეობისა და ბათუმის ოლქის ქართველ მუსლიმანთა მეჯლისის ხელმძღვანელად ყოფნის პერიოდში.

მიუხედავად იმისა, რომ დედასამშობლოს შემადგენლობაში აჭარის ერთხელ და სამუდამოდ დამკვიდრების პრობლემის გადასაწყვეტად გამართულ უმწვავეს ბრძოლაში მას თანამოაზრეებიც მრავლად ედგნენ გვერდით, ლიდერის როლის შესრულება, პირველ ყოვლისა, მაინც მას უხდებოდა და „სამუსლიმანო საქართველოს“ მოსახლეობის სახელით ხსენებული ორგანოების მიერ მიღებული ყველა დადგენილება, რომელშიც ჩვენი ქვეყნისა და აჭარის რეგიონის ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი მთლიანობა ერთმნიშვნელოვნად ხაზგასმული, მხოლოდ ფორმალურად არ ბოლოვდება მემედ-ბეგ აბაშიძის ხელმოწერით.

აღნიშნული თვალსაზრისით, უაღრესად საინტერესოა მემედ აბაშიძისა და მისი თანამოაზრე მუსლიმანი ქართველების: ზია აბაშიძის, გულო ალა კაიკაციშვილის, ისკანდერ ცივაძის, ხასან ლორთქიფანიძის, სულეიმან ბეჟანიძისა და სხვათა ორგანიზებით ბათუმსა და მის ოლქში 1919 წელს გამართულ ხალხმრავალ მიტინგებთან დაკავშირებით იმდროინდელ პრესაში

გამოქვეყნებული ინფორმაციები (ხსენებული პუბლიკაციები იხ. წიგნში: ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტისა და მემედ აბაშიძის სახელობის სამეცნიერო-კვლევითი ცენტრის კრებული, III, 2002 წ.).

მთელი აჭარის მასშტაბით გამართული მასობრივი მიტინგებისა და სახალხო კრებების დამაგვირგვინებელ მოვლენად იქცა მ. აბაშიძისა და მისი “კომიტეტი” წევრების ორგანიზებით 1919 წლის 31 აგვისტოს ჩატარებული ბათუმის ოლქის ქართველ მუსლიმანთა წარმომადგენლების ყრილობა, რომელმაც ერთსულოვნად დაადგინა: “ბათუმის ოლქის მკვიდრნი, სარწმუნოებით მუსლიმანები, ისტორიით, სისხლითა და ხორციით, ენით, კულტურით და ადათებით ქართველები” საქვეყნოდ აცხადებდნენ, რომ “ამიერიდან და სამარადისოდ ბათომი და ბათუმის ოლქი უერთდებოდა თავის ბუნებრივ სამშობლოს საქართველოს რესპუბლიკას სამუსლიმანო ფართე ავტონომიის ნიადაგზე” (მ. აბაშიძე, მითითებული წიგნი, გვ. 145-146). ყრილობამ აირჩია ბათუმის ოლქის წარმომადგენლობითი ორგანო — მეჯლისი (იგივე პარლამენტი) და მის თავმჯდომარედ ერთხმად დაამტკიცა მემედ აბაშიძე.

თუ გავითვალისწინებთ იმ ურთულეს მდგომარეობას, რომელშიც ბათუმი და მთელი აჭარის რეგიონი იმყოფებოდა იმხანად (როგორც ცნობილია, ამ დროისათვის მის მისატაცებლად აქტიურად ეცილებოდნენ ერთმანეთს თურქეთი, რუსეთი, სომხეთი და აზერბაიჯანი), ხსენებული დადგენილების მიღება მართლაც სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანი მოვლენა იყო ამ რეგიონის პრობლემის ერთხელ და სამუდამოდ გადასაწყვეტად და დელასამშობლოსთან მის შესაერთებლად.

* * *

ერთ-ერთი ყველაზე მკაფიოდ გამოკვეთილი თავისებურება, რითაც მემედ აბაშიძის პოლიტიკურ-სახელმწიფოებრივი თვალთახედვა ქართველ მწერალთა და პოლიტიკოსთა ეროვნულ მოძღვრებათაგან განირჩევა, მისი განსხვავებული სარწმუნოებრივი მრწამსია. ალბათ, არ გადავაჭარბებთ, თუ ვიტყვით, რომ იგი იმ ქართველ მამულიშვილთაგან უბირველესია, ვინც პრინციპულად არ გაიზიარა ჩვენში ფართოდ დამკვიდრებული ის თვალსაზრისი, რომლის მიხედვითაც ქართველი კაცის მიერ მაჰმადიანური რელიგიის მიღება ეროვნულ გადაგვარებასთან იყო გაიგივებული.

მ. აბაშიძის ღრმა და დაუეჭვებელი რწმენით, ამგვარი შეხედულება პრინციპულად მცდარ მოსაზრებას წარმოადგენდა და ის ფაქტი, რომ ქართველთა საკმაოდ მნიშვნელოვანი ნაწილი მაჰმადიანური სარწმუნოების აღმსარებელი იყო, არამც და არამც არ უნდა მიგვეჩინა მათი ეროვნული ცნობიერებისთვის ძირის გამოძხვრელ მოვლენად.

ასეთ თვალსაზრისს იგი გაუგებრობას უწოდებს და 1917 წელს დაწერილ წერილში “სამაჰმადიანო საქართველოს” მოსახლეობის სახელით ასეთ განცხადებას აკეთებს: “ჩვენ როგორც მაჰმადის რჯულით ვბედნიერდებით, ისე ქართული ეროვნებითა ვამაყობთ.” მეორეგან კი წერს: “როგორც ზემოდ აღნიშნული ტერიტორიის მიწა-წყალი, ჰაერი, ბუნება, ენა ქართულია და ხალხი ქართველია, ისე სარწმუნოებით მკვიდრნი

ჰემმარიტი ისლამის ძენი არიან. ვერავითარი ძალა ვერ წარმომიდგენია, რომ მათი სარწმუნოებრივი სიმტკიცე შეარყიოს და აგრეთვე ვერც იმისთანა მძლავრი გავლენა მომისაზრებია, რომ მათი ეროვნული გრძნობა ჩააქროს. არც რაიმე ძალის ზეგავლენით მიატოვებენ თურქულ ენას, რომელზედაც ოთხ საუკუნეზე მეტია მათი სოციალური და სარწმუნოებრივი ცხოვრება სწარმოებს და რომელიც სარწმუნოებრივ ენადაა მიჩნეული, და არც რომელიმე ფაქტორის ძალდატანებითა აიღებენ ხელს იმ მშობლიურ ქართულ ენაზე, რომელზედაც ისტორიის უხსოვარ დროიდან დღემდე ლაპარაკობენ და შეუღაზავენ. როგორადაც მათი სარწმუნოებრივი დამოკიდებულება თურქებთან ძლიერია, ისე ქართველებთან მათი ეროვნული დამოკიდებულებაც მტკიცეა და შეურყეველი“ (მ. აბაშიძე, მითითებული წიგნი, გვ. 106-107).

დამოწმებულ ციტატაში გამოთქმულ მოსაზრებას მ. აბაშიძე განსაკუთრებულ მნიშვნელობას რომ სძენდა, ამას ის ფაქტიც ადასტურებს, რომ იგი მას სხვა დროსაც ხშირად იმეორებს ხოლმე.

მ. აბაშიძის ასეთი პრომუსლიმანური პოზიცია ვინემ შეიძლება იმეამინდელი ვითარებით გაამართლოს და ავტორის ლავირებული პოლიტიკის შედეგად მიიჩნიოს. ჩემის აზრით, ამგვარი თვალსაზრისი ნაკლებად სარწმუნოა და რეალურად არ გამოხატავს ამ დიდი მამულიშვილის რელიგიური თვალთახედვის არსს.

ფეიქრობ, მ. აბაშიძის პოლიტიკურ-სახელმწიფოებრივი და ეროვნულ-სარწმუნოებრივი მოძღვრების მნიშვნელობას ჩვენი ქვეყნის ისტორიაში არავითარი ჩრდილი არ მიაღვება იმის თქმით, რომ მისი რელიგიური თვალთახედვა გარკვეულწილად პრომაჰმადიანური მიმართულებისაცაა, რითაც აშკარად განსხვავდება ქართული საზოგადოების დიდი წინაილის სარწმუნოებრივი მრწამსისაგან.

თუმცა მ. აბაშიძის ამგვარი რელიგიური თვალთახედვა და აშკარად გამოხატული პრომუსლმანური პოზიცია ვინემ ისე არამც და არამც არ უნდა გაიგოს, თითქოს ამით იგი, თუნდაც ღრმად შენიღბული ფორმითაც კი, უპირისპირდებოდეს ქრისტიანულ სარწმუნოებას და ამცირებდეს მის უდიდეს როლს ჩვენი ქვეყნის ისტორიაში. რასაკვირველია, არა.

ქრისტიანი და მაჰმადიანი ქართველების ეროვნული და სულიერი შეკავშირების გზათა აქტიურად მძიებელი დიდი მამულიშვილის პოლიტიკურ-სახელმწიფოებრივ მოძღვრებაში ამ შემთხვევაში უმთავრესი და არსებითი იმის ქადაგება და ერთმნიშვნელოვნად აღიარება იყო, რომ სარწმუნოებრივი ნიშნით ჩვენი ერის დაყოფა და განცალკევება დამლუბველი მოვლენა იქნებოდა მისთვის. მ. აბაშიძის ღრმა რწმენით, აგრესორი სახელმწიფოების დამარცხება და მძლავრი ქართული სახელმწიფოს შექმნა მხოლოდ იმ შემთხვევაში გახდებოდა შესაძლებელი, თუ ქართველი ხალხის ცნობიერებაში ერთმანეთს არ დაუპირისპირდებოდა ეროვნული თვითშეგნება და სარწმუნოებრივი აღმსარებლობა. მ. აბაშიძის მტკიცებით, პირველ ყოვლისა, სწორედ ქრისტიანულ და მაჰმადიანურ რელიგიათა აღმსარებელი ქართველების მხოლოდ ამგვარი მშვიდობიანი და ძმური თანაარსებობა დაამკვიდრებდა მათ შორის მტკიცე ეროვნულ ერთობას.

როგორც უკვე ითქვა, მემედ აბაშიძე არა მარტო სიტყვიერად ქადაგებდა მაჰმადიან და ქრისტიან ქართველთა ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი და სულიერი ერთობის აუცილებლობას, არამედ აქტიური პრაქტიკული საქმიანობათაც ცდილობდა მის რეალურ განხორციელებას. ამ თვალსაზრისით მან განსაკუთრებით ბევრი რამ გააკეთა 1917 წელს აჭარის მოსახლეობის წარმომადგენელთა ყრილობის მიერ ქართველ მუსლიმანთა კომიტეტის თამჯდომარედ არჩევის შემდეგ. “სამუსლიმანო საქართველოს განმათავისუფლებელი კომიტეტის“ (შეიქმნა 1918 წელს) თამჯდომარეობისა და ბათუმის ოლქის ქართველ მუსლიმანთა მეჯლისის (1919-1921 წწ.) ხელმძღვანელობის პერიოდში კი მ. აბაშიძის ეროვნულ-სახელმწიფოებრივმა მოღვაწეობამ კიდევ უფრო დიდი მასშტაბები შეიძინა.

იმხანად იგი არა მარტო აჭარის უპირველეს ლიდერად იქცა, არამედ ყველაზე ავტორიტეტულ პიროვნებად მთელს სამუსლიმანო საქართველოშიც.

როგორც მ. აბაშიძის ბიოგრაფიდანაა ცნობილი, ასეთ აქტიურ საზოგადოებრივ და პოლიტიკურ საქმიანობას იგი სამოღვაწეო ასპარეზზე გამოსვლის პირველივე წლებიდან შეუდგა. კერძოდ, მისივე თქმით, XIX საუკუნის ბოლო წლებიდან მოყოლებული მთელი ცხოვრების განმავლობაში იგი “ურყევად იღვა საქართველოს მთლიანობის ნიადაგზე და ბრძოლის ამ ხაზზე არა ერთი და ორი სასტიკი იერიში მოუგერიებია როგორც პრესაში, ისე ყრილობებზე გამოსვლით“, რითაც “კვლავ გაამთელა სამუსლიმანო და საქრისტიანო საქართველოს შორის ჩატყილი ხიდი“.

მაჰმადიანი ქართველების ეროვნული თვითშეგნების განმტკიცებისა და ჩვენი ქვეყნის ტერიტორიულ-სახელმწიფოებრივი გაერთიანებისათვის ბრძოლის საქმეში მ. აბაშიძის ერთ-ერთ უმთავრეს დასაყრდენად იქცა 1919-1921 წლებში მისი რედაქტორობით გამოძვალა გაზეთი “სამუსლიმანო საქართველო“, რომელიც “სამუსლიმანო საქართველოს განმათავისუფლებელი კომიტეტის“ ორგანოს წარმომადგენელ და საკმაოდ პოპულარული პერიოდული ორგანო იყო (მისი ტირაჟი 1500 ცალს აჭარბებდა). არსებობის სამი წლის განმავლობაში სულ გამოიცა გაზეთის ხუთასამდე ნომერი. სამწუხაროდ, მათგან დღესდღეობით მხოლოდ სამოცამდე ნომერია მიკვლეული. გაზეთში გამოქვეყნებული მასალები უაღრესად მნიშვნელოვან ცნობებს გვაწვდის იმდროინდელ აჭარაში არსებული ვითარების შესახებ (გაზეთის გადარჩენილი ნომრები 2008 წელს ცალკე კრებულად გამოსცეს ნარგიზ აბაშიძემ და თეიმურაზ კომახიძემ).

მ. აბაშიძის ეროვნულ-სახელმწიფოებრივ მოღვაწეობას კიდევ უფრო მეტ მნიშვნელობას სძენდა ის ფაქტი, რომ ბათუმსა და მის ოლქში იმეამად უაღრესად დაძაბული მდგომარეობა სუფევდა და ამ რეგიონის მისასაკუთრებლად აქტიურად ეცილებოდნენ ერთმანეთს თურქეთი, რუსეთი, ინგლისი, სომხეთი და აზერბაიჯანი. თავიანთი აგრესიული დამპყრობლური პოლიტიკის შესანიღბად ამ ქვეყნების მესვეურებმა “სამუსლიმანო საქართველოს“ ტერიტორიაზე იმხანად სხვადასხვა ფსევდობატრიოტული და პრომუსლიმანური ორგანიზაციებიც შექმნეს, სადაც მათ მიერ მოწყიდული

და საკუთარი ხალხის მოღალატე ადამიანები იყვნენ გაერთიანებულნი.

კერძოდ, გაზეთ “სახალხო საქმის” ინფორმაციით (1920 წლის 4 აგვისტო), იმდროინდელ ბათუმის ოლქში ანტისახელმწიფოებრივ და ანტიქართულ საქმიანობას ექვსი სხვადასხვა ჯგუფის წევრები ეწეოდნენ: 1. ახალგაზრდა თურქების კომიტეტი; 2. აზერბაიჯანის აგენტები; 3. ბოლშევიკები; 4. რუსი მოხალისეები; 5. ადგილობრივი ადმინისტრაცია, რომელიც არაფრით არ იყო დაკავშირებული ოლქთან და 6. სხვა მოსული ელემენტები“.

თავიანთი აგრესიული საქმიანობით ამ ორგანიზაციათაგან ყველაზე მეტად “სედაი მილეთელები” გამოირჩეოდნენ, რომლებიც ბათუმში 1919 წელს თურქულენოვან გაზეთსაც კი სცემდნენ. აჭარაში მოქმედი “სედაი მილეთის” ორგანიზაციის შემადგენლობას “უმთავრესად შეადგენდნენ ოსმალო ოფიცრები, ღენიკიელები, სომხეთისა და აზერბაიჯანის აგენტები, რომელთაც მხარს უბამდნენ ადგილობრივი და საქართველოს სხვა კუთხეებიდან გადმოხვეწილი საეჭვო წარსულის მქონე პირები და ყაჩაღური ბანდები. ამასთანავე, ადგილობრივ მოსახლეობაში იყვნენ ისეთებიც, რომლებსაც ვერ გაერკვიათ თავიანთი პოლიტიკური ორიენტაცია. აქ მოქმედებდა რელიგიური ფაქტორიც. ისლამისადმი ფანატკური ერთგულება და ღვთის სიყვარული ასეთ ადამიანებს ძალაუვნებურად სედაი მილეთის გავლენის ქვეშ აქცევდა“ (ნ. ზოსიძე, ბათუმის ისლამური საზოგადოება თურქული წყაროების მიხედვით. იხ.: ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის მემელ აბაშიძის სახელობის სამეცნიერო-კვლევითი ცენტრის კრებული, III, 2002 წ., გვ. 117).

ამ ორგანიზაციის უმთავრეს პოლიტიკურ მოთხოვნას ხან აჭარის რეგიონის თურქეთთან შეერთება წარმოადგენდა ცალკე ავტონომიის სტატუსით, ხანაც აჭარისტანის დამოუკიდებელი სახელმწიფოს შექმნა. ეს მოთხოვნები საერთაშორისო მოვლენათა რეალური განვითარების შესაბამისად იცვლებოდა. “სედაი მილეთელებს” იმხანად აქტიურად აუბა მხარი ახლადდაარსებულმა “ბათუმის ისლამურმა საზოგადოებამაც“, რომლის უმთავრეს მოთხოვნას წარმოადგენდა “თურქეთის ტერიტორიულ საზღვრებში სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ავტონომიურად გაერთიანების იდეა“ (ნ. ზოსიძე, იქვე).

როგორც მ. აბაშიძის პუბლიცისტიკითა და პრაქტიკული საქმიანობით დასტურდება, გასული საუკუნის ათიანი წლების მეორე ნახევარში მისი პოლიტიკურ-სახელმწიფოებრივი მოღვაწეობის ერთ-ერთ უმთავრეს მიმართულებად “სედაი მილეთისა“ და მისი მსგავსი ფსევდოპატრიოტული ორგანიზაციების მესვეურთა მოღალატეობრივი საქმიანობის გამოაშკარავება იქცა. პრესაში გამოქვეყნებულ წერილებსა და სხვადასხვა სახის თავყრილობებზე წარმოთქმულ სიტყვებში მ. აბაშიძე, კონკრეტულ არგუმენტებზე დაყრდნობით, არწმუნებდა თავის მუსლიმან თანამემამულეებს, რომ “თუ არ გვსურდა ჩვენი ქვეყნის დაღუპვა, თუ არ გვსურდა, ჩვენი მხარე კვლავ რუსეთის ფარგლებში მოქცეულიყო, თუ არ გვსურდა კვლავ მონობის კლანჭებში ჩვენი არსებობის ჩახრჩობა, “სედაი მილეთელებს” არ უნდა აველოდით“ (მ. აბაშიძე, მითითებული წიგნი, გვ. 214).

სამწუხაროდ, “სედაი მილეთი“ გამოჩაყლისი არ ყოფილა და ვითარების არსში სათანადოდ გაუთვითცნობიერებელ ჩვენს მაჰმადიან მოძმეებში სეპარატისტული და ანტიქართული სულისკვეთების გასაღვივებლად ძირგამომთხრელ საქმიანობას იმხანად რუსი, სომეხი და აზერბაიჯანელი აგრესორებიც ეწეოდნენ აქტიურად. მ. აბაშიძის პოლიტიკურ-სახელმწიფოებრივი და პუბლიცისტური ღვაწლის შეფასების დროს ჩვენი ქვეყნის ამ დაუნდობელი მტრების წინააღმდეგ მის უკომპრომისო ბრძოლასაც უნდა მიექცეს განსაკუთრებული ყურადღება.

ქართული ხალხის ეროვნული და სახელმწიფოებრივი ერთობის მოწინააღმდეგე ქვეყნიებიდან მ. აბაშიძე ყველაზე მკაცრ და უკომპრომისო დამოკიდებულებას რუსეთისადმი ავლენდა. ამ თვალსაზრისით განსაკუთრებით საინტერესოა 1918-1921 წლებში დაწერილი მისი წერილები და საჯარო გამოსვლები, რომელთა ერთ-ერთი უმთავრესი მიზანი რუსული იმპერიული პოლიტიკის მხილება და ამ პოლიტიკის მსხვერპლად ქცეული მისი მოტყუებული თანამემამულეებისთვის თვალის ახელის აქტიური მცდელობა იყო.

რუსული იმპერიული პოლიტიკის ამგვარი მხილებისთვის მეტი დამაჯერებლობის მისაცემად, მ. აბაშიძეს მრავალი კონკრეტული მაგალითი მოჰყავდა როგორც ისტორიიდან, ისე თანადროული ვითარებიდან. იგი დაბეჭდილებით არწმუნებდა თავის თანამემამულეებს, რომ 1918-1921 წლებში ბათუმსა და მის ოლქში რუსი ავანტიურისტების განსაკუთრებული გააქტიურების უმთავრესი მიზანი ჩვენი ქვეყნის ამ რეგიონის მისაკუთრების მცდელობა იყო და ამ თვალსაზრისით დენიკინელებისა და ბოლშევიკების გეგმები არაფრით განირჩეოდა ერთმანეთისაგან.

მ. აბაშიძის ხსენებული ციკლის წერილები უაღრესად საინტერესო იმ თვალსაზრისითაცაა, რომ მათში ბოლომდე გამოაშკარავებული და ნიღაბხდელია ის ილუზიები, რომელთა მეშვეობითაც ბოლშევიკები მილიონობით ადამიანს უბნევენენ თავსას. სამწუხაროდ, ქართული კომუნისტების აქტიურობის შედეგად, ამ ილუზიების ტყვეობაში იმხანად ჩვენი ხალხის გარკვეული ნაწილიც იმყოფებოდა.

მ. აბაშიძის ღვაწლის შეფასების დროს ხაზგასმით უნდა აღინიშნოს ის ფაქტიც, რომ მან ამ ილუზიების გასაფანტადაც გააკეთა ძალზე ბევრი რამ.

როგორც ვხედავთ, მ. აბაშიძემ იმთავითვე სრულებით სწორად დაინახა და უცდომელი სიზუსტით შეაფასა ის მოვლენა, რომ ლენინისა და დენიკინის იმპერიალისტური მიზნები არაფრით განირჩეოდნენ ერთმანეთისაგან და “დიდი, მთლიანი და განუყოფელი რუსეთისთვის“ აქტიურად მებრძოლი ამ ავანტიურისტების იმპერიული პოლიტიკა მხოლოდ იმით განსხვავდებოდა ერთიმეორისგან, რომ “დენიკინი მატუშკა როსსიას“ სახელით აერთიანებდა რუსეთს, ლენინი კი იმავეს “სოციალიზმის“ ხელით ლამობდა.“ სინამდვილეში “სოციალიზმი აქ მხოლოდ შირმა იყო, ნამდვილათ კი ეს იყო მხოლოდ და მხოლოდ იმპერიალიზმი“ (მ. აბაშიძე, მითითებული წიგნი, გვ. 206).

ასე რომ, მ. აბაშიძის თქმით, “რუსეთის იმპერიალისტები, წითლები

არიან ისინი თუ შავები, ორივე ერთი მადითაა შეპყრობილი. ეს ძალა თავისუფალ ერთა დაპყრობა და დიდი რუსეთის აღდგენა ძველ საზღვრებში". ყოველივე ზემოთქმულის საფუძველზე, თავისი მუსლიმანი თანამემამულეების სახელით, მ. აბაშიძე კატეგორიული სიტყვებით ასკვნია, რომ ჩვენს ხალხს "არც მათი ლენინი სურდა და არც დენიკინი".

* * *

ასეთ აქტიურ საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ და შემოქმედებით-პუბლიცისტურ საქმიანობაში განვლო მემედ აბაშიძის მთელმა ცხოვრებამ. სამწუხაროდ, ჩვენი ქვეყნის გარეშე თუ შინაური მტრებისაგან, მისი ამგვარი საქვეყნო ღვაწლისა და დამსახურების გამო, იგი, ფაქტობრივად, მთელი სიცოცხლის განმავლობაში იყო დევნილ-რეპრესირებული. ამ დევნა-შევიწროებას განსაკუთრებით სამიშს ხდიდა ის ფაქტი, რომ დიდი მამულიშვილის წინააღმდეგ ბრძოლის ორგანიზატორები მხოლოდ მის მიმართ მტრულად განწყობილი ცალკეული პიროვნებანი კი არ იყვნენ, არამედ თურქეთისა და რუსეთის იმპერიის უმაღლესი ხელისუფლების მესვეურებიც.

თავად მ. აბაშიძე საქართველოს საბჭოთა რესპუბლიკის თავმჯდომარისათვის გაგზავნილ წერილში მის წინააღმდეგ მიმდინარე ამ პერმანენტულ ბრძოლას ასეთ შეფასებას აძლევდა: "არც ერთ საგვარეულოს იმდენი დევნა და ვაება-სიღუბჭირე არ გამოუვლია — რაც ჩვენმა გვარმა. გვიჭირდნენ და გვაძწყვედნენ თურქები ტრაპეზუნდის ციხეში და სიკვდილით რომ არ დავესაჯეთ მხოლოდ იმიტომ, რომ თავს უშველეთ გაქცევით. გვდევნიდა და ფაქტიურად დატუსაღებულიც ვიყავით გენერალ კუკოლისის მიერ ინგლისელთა ბათომის ოლქის ოკუპაციის დროს, მაგრამ არც პირველ შემთხვევაში და არც მეორეში — ჩვენ ქედი არ მოგვიხრია იმ მუქარის წინაშე, რომელთაც მოქრთამვა ეწოდება. ყვითელმა ლითონმა, რასაც უხვად გვპირდებოდნენ ყველანი, ვისაც ჩვენი საგვარეულოს მომხრობა უნდოდა საკუთარი პოლიტიკის გასაძლიერებლად, ვერ გაგვაბრძივია. არა ნაკლები ღვაწლი მიუძღვის ჩვენ გვარს დენიკინელთა ბატონობის დროს... ჩვენ ვაძლევდით იმათაც სათანადო პასუხს და ჩვენი პატარა კუთხე ასე თუ ისე უვნებლად მოვიყვანეთ საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადებამდე" (თ. კომახიძე, მემედ აბაშიძე, ბათუმი, 1993, გვ. 74).

როგორც დამოწმებული მასალებიდანაც თვალნათლივ ჩანს, მ. აბაშიძის წინააღმდეგ ბრძოლას საფუძვლად, უპირველეს ყოვლისა, მისი ეროვნულ-პოლიტიკური თვალთახედვა ედო, აქტიური და თავდადებული მოღვაწეობა ქართველი ხალხის სახელმწიფოებრივი ერთობის მისაღწევად და დასამკვიდრებლად. მკითხველისათვის ადვილად გასაგებ გარემოებათა გამო, საბჭოთა ხელისუფლების პერიოდში დიდი მამულიშვილის დევნა-რეპრესირებამ კიდევ უფრო მასშტაბური ფორმა მიიღო.

საბჭოთა ხელისუფლების წინააღმდეგ გაჩაღებული აგიტაცი-პროპაგანდის ბრალდების საფუძველზე მემედ აბაშიძე 1923 წლის 24 იანვარს დააპატიმრეს, საქართველოდან გადაასახლეს და სამშობლოში დაბრუნების უფლება მხოლოდ 1928 წელს მისცეს.

საქართველოს საგანგებო კომისიის თავმჯდომარისათვის 1925 წელს გაგზავნილ წერილში აღნიშნულ მოვლენასთან დაკავშირებით იგი წერდა: “1923 წლის დასაწყისში, ქ. ბათუმში მე ვიყავი ადმინისტრაციულად დაპატიმრებული ცხრა თვე: ვიყავი პატიმრობაში ბათუმში და თბილისში. ამის შემდეგ საქართველოს საგანგებო კომისიის დადგენილებით ვარ გაგზავნილი ქ. ბაქოში.

ამნაირად, ორ წელიწადზე მეტია, რაც მე ჩემს სამშობლოს და ოჯახს მოშორებული განვიცდი სამინელ მორალურ და მატერიალურ უბედურებას. ოჯახი ჩემი (ავადმყოფი ცოლი და სამი მცირეწლოვანი ბავშვი) იმყოფება მეტად მძიმე მატერიალურ პირობებში, რადგანაც უცხო ქვეყანაში ვერ ვშოულობ საცხოვრებელ სახსარს“ (თ. კომახიძე, მითითებული წიგნი, გვ. 78).

ყოველივე ზემოთქმულისა და საბჭოთა ხელისუფლების წინააღმდეგ ბრძოლასთან დაკავშირებით მისთვის წაყენებული ბრალდების უარყოფის შემდეგ, მ. აბაშიძე მოითხოვს, მიეცეს მას საქართველოში დაბრუნების უფლება თუნდაც იმის პირობით, რომ “არ ჩავიდეს აჭარის ავტონომიურ რესპუბლიკაში, სანამ ამის ნებას არ დართავდნენ სათანადო ორგანოები“.

სამწუხაროდ, მ. აბაშიძის წინააღმდეგ დაუსრულებლად გამართულ ამგვარ უსამართლო ბრძოლებს ის შედეგი მოჰყვა, რომ საბჭოთა ხელისუფლების პერიოდში იგი, ფაქტობრივად, მთლიანად ჩამოშორდა აქტიურ პოლიტიკურ-სახელმწიფოებრივ საქმიანობას. აი, რას წერს თავად ის ამ მოვლენასთან დაკავშირებით საქართველოს საბჭოთა რესპუბლიკის მთავრობის თავმჯდომარისთვის გაგზავნილ წერილში: “...ამ ამბავს ჩვენ შეურიგდით და პოლიტიკასაც სრულიად ჩამოვშორდით. განდგომილი შორს, თუნდაც აი მე მემედ-ბეგი, რომელმაც მთელი ცხოვრება შევწირე პოლიტიკას — ჩამოვშორდი ყოველივეს და სოვდაგრებს პირდაპირ ნოქრად უდგები. ამას დამიმოწმებს მთელი ბათომი“ (თ. კომახიძე, მითითებული წიგნი, გვ. 76).

საბოლოოდ, მ. აბაშიძის დევნილობისა და რეპრესირების პროცესი იმით დამთავრდა, რომ 1937 წელს ის და მისი ორი შვილი (მესამემ თურქეთში გაქცევით უშველა თავს) სახელმწიფო უშიშროებამ დააპატიმრა. შვილები ციხიბრში გადაასახლეს, მემედ აბაშიძე კი თბილისში დახვრიტეს საქმის ყოველგვარი გამოძიების გარეშე.

დამოწმებული ლიტერატურა

მ. აბაშიძე, 1998 - მ. აბაშიძე, თხზულებანი, გამოსცა გ. შარაძემ, თბ., 1998.

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტისა და მემედ აბაშიძის სახელობის სამეცნიერო-კვლევითი ცენტრის კრებული, III, 2002.

ი. ბიბილეიშვილი, ო. გვარიშვილი, 1999 - ი. ბიბილეიშვილი, ო. გვარიშვილი, მემედ-ბეგ აბაშიძე — მწერალი და მოაზროვნე, ბათუმი, 1999.

თ. კომახიძე, 1993 - თ. კომახიძე, მემედ აბაშიძე, ბათუმი, 1993.

გაზ. "სამუსლიმანო საქართველო," ბათუმი, 1919-1921 წწ. გაზეთის გადარჩენილი ნომრები ცალკე კრებულად გამოსცეს ნ. აბაშიძემ და თ. კომახიძემ, ბათუმი, 2008.

გაზ. "სახალხო საქმე," 1919 წ. 15 თებერვალი.

გაზ. "სახალხო საქმე," 1919 წ. 25 ივლისი.

გაზ. "სახალხო საქმე," 1920 წ. 4 აგვისტო.

AVTANDIL NIKOLEISHVILI

MEMED ABASHIDZE - FIGHTER PATRIOT FOR THE
NATIONAL AND STATE UNITY OF CHRISTIAN AND
MOSLEM GEORGIANS

Memed-Beg Abashidze (1873-1937) was one of those prominent representatives of Achara, who fulfilled a great role in Georgian people's consciousness for the restoration of national unity. We would not exaggerate, if we say that for the inculcation of "Moslem Georgia" as a native and essential part of Georgian state, Memed Abashidze's personal enthusiasm and devotion was so great and distinguished from others that it is almost an unprecedented fact.

His highest principle was uncompromising fighting for our country's territorial integrity and independence, which from the beginning became the phenomenon providing him a guideline for his political and publicist, and literary works. Accordingly M. Abashidze in this case is represented as a real successor of those traditions, which Georgian patriots, (particularly Ilia Chavchavadze) established at the expense of their exploits and self-sacrifice..

Memed Abashidze not only sermonized verbally for the necessity of Moslem and Christian Georgians national state and soul unity, but he tried its realization by his practical activity. In his point of view he did especially much when he was chosen as

a chairman of the Georgian Moslem Committee in 1917 by the Acharan people. When he was a chairman of “Moslem Georgia Liberation Committee” (created 1918 .) and as a leader of Batumi region Georgian Moslem Ball (1919-1921ss.) M. Abashidze’s national and state activity took greater scales.

For the strengthening of Moslem Georgians national self-consciousness and for our country’s territorial unity M. Abashidze’s main helper became a newspaper, “Moslem Georgia,” which was being published in 1919-1921 and edited by him. The newspaper belonged to “Moslem Georgia Liberation Committee” and was popular all over Georgia.